

SUŠTINA VOJNE SILE

Ove jeseni je *Vojno delo* predalo našoj javnosti obimnu knjigu general-pukovnika *Bogdana Oreščanina VOJNI ASPEKTI BORBE ZA SVETSKI MIR, NACIONALNU NEZAVISNOST I SOCIJALIZAM.*

To je vojnoteoretska studija o suštini i uticaju vojne sile u društvu uopšte, a posebno u odnosu na borbu u svetu za mir, nacionalnu nezavisnost i socijalizam. U knjizi se metodom materijalističke dijalektike nastoji dati vojna strana ovih društvenih procesa povezano sa političkim stavovima i ocenama klasika marksizma i Programa SKJ.

Po obimu tematike koju tretira i načinu obrade pojedinih vojnih i političkih pitanja — knjiga će bez sumnje pobuditi širok interes u Armiji i van nje. Za javnog radnika naročito će biti zanimljivo da sazna, na primer, i vojne argumente kojima se dokazuje ograničenost i nesvršishodnost upotrebe vojne sile i osvajачkih ratova, ili misli o negaciji ratova uopšte i o preobražajima »mirmim« sredstvima. A čitalac — vojnik će naći, nemalo, na nov način data razjašnjenja raznih pitanja vojne veštine.

Po kompleksnosti tematike, po smelost, britkost i pronicljivoj misli kojom pisac ponire i u najdelikatnije probleme, po kritičkom duhu koji se ne meri sa poznatim, nego istražuje nove prilaze i strane jedne pojave, po budnoj pažnji za sve što je značajno za predmet — to je neosporno vrlo ozbiljna i značajna studija.

Otuda je i prikazivanje knjige teži zadatak. Ma kako se ograničen cilj postavio, ipak je nužno da se bar delimično ukaže na ono što je *vredno* tj. što istinito razjašnjava pojave u praksi; na ono što je *novo* prema našim dosadašnjim saznanjima; na ono što je *korisno* kao doprinos praktičnoj delatnosti ljudi, kao i na ono što u tom smislu nije uspeo.

U celoj studiji dominiraju, po mome mišljenju, tri esencijalna pitanja. To su: prvo, proširenje suštine i pojma vojne sile i odnosa snaga; drugo — obrada vojnih iskustava jugoslovenske socijalističke revolucije; treće — o vojnoj sili u tzv. mirmim preobražajima i u odnosu na problem eliminisanja rata kao sredstva politike.

PROŠIRENJE POJMA I SUŠTINE VOJNE SILE I ODNOSA SNAGA

Već u uvodnom razmatranju pisac konstatuje zaostajanje vojne misli iza ideološko-političke teorije i prakse i ukazuje na njene krupnije nedostatke, kao što su: izrazito slabo rasvetljavanje strategije i taktike narodnooslobodilačkih pokreta i revolucija, odnosno klasnih i nacionalnih

oružanih borbi, a precenjivanje iskustava međudržavnih ratova i uloge regularnih armija.

Na primeru francusko-ruskog rata 1812. godine Oreščanin ubedljivo pokazuje kako je pored oružanih snaga dejstvovalo i stanovništvo u pozadini (partizani, snabdevanje, obaveštavanje); kako je uloga ogromnog prostora, klimatskih uslova, vremena (kao trajanja) mogla da dođe do izražaja uz ovakvu aktivnost ljudskog faktora. Tek svi ovi međusobno upoređeni faktori, uz vojnu veštinu, daju realnu sliku odnosa snaga protivnika, a bacaju svetlo na pobeđe i poraze u tom ratu. Tako se i može razumeti onaj kuriozitet o kojem govori Oreščanin da je »konačno pobedjeni u ovom ratu izgubio rat ne izgubivši ni jednu jedinu bitku, a pobednik ga je dobio bez ijedne dobivene bitke« (str. 31).

Na primeru oktobarske revolucije Oreščanin takođe analizira ulogu pojedinih faktora vojne sile. Analizom se pokazuje kako su i revolucija i ratovi imali po suštini slične osnovne faktore, bez obzira na to što, na primer, revolucija u početku i nije imala gotovu armiju koju je tek stvarala u procesu borbe. U vezi s tim pisac naročito naglašava:

»Pod uslovom da se obezbedi odgovarajuća subjektivna delatnost potencijalno revolucionarnih snaga, revolucija je bila u stanju da ostvari ogromnu i nesrazmernu brojčanu nadmoćnost u živoj sili nad snagama kontrarevolucije i da ovu potencijalnu premoć pretvori u realnost« (str. 47).

U tom smislu autor dalje analizira tzv. dvovlašće boljševičke partije nad carskom armijom i uspehe u stvaranju »svojih« oružanih snaga, u aktiviranju masa i borbi za materijalne izvore i opremu, u borbi za teritoriju i vreme, te o uticaju svih tih faktora na pobeđu, a posebno na ulogu u tome političkog i vojnog rukovodstva.

U analizi faktora vojne sile pisac na primerima iz drugog svetskog rata ukazuje na sve one elemente koji su još više proširili suštinu i ulogu svakog pojedinog faktora, kao što su ljudski i materijalni faktor, faktor prostor i vreme i uticaj svega toga na vojnu veštinu, kao i povratni uticaj ove na osnovne faktore. Tako se u tim odeljcima knjige mogu reljefnije sagledati, na primer, prednosti i osnovne slabosti nemačke sile u odnosu na njene protivnike, zatim uzroci neuspeha i uspeha, kao i konačna pobeđa saveznika. U tom pogledu su zanimljive ove konstatacije o britanskoj i sovjetskoj vojnoj snazi:

»Ova spremnost na otpor ukupne britanske žive sile i njena organizacija za taj otpor svakako su bili osnovni činioci i to dovoljno očigledni da bi se nemački stratezi zamislili nad njima i uočili razliku između ovih uslova u Britaniji i onih u većini drugih evropskih zemalja« (str. 65).

Ili, ističući ogroman doprinos SSSR-a pobeđi nad fašističkim silama, autor pokazuje kako su Sovjeti već početkom rata imali prednost i u živoj sili i u tehnici, da su prostranstvo zemlje pa i neki drugi uslovi bili na njihovoj strani, ali da uzroke početnih neuspeha treba tražiti u zaostajanju ratne veštine i slabostima političkog vođstva koje nije blagovremeno ostvarilo adekvatne pripreme za rat. Pisac s pravom ovde ceni i negativan uticaj politike reakcionarnih vlada i krugova u svetu koji su gurali Nemačku na Istok, jačali je i prepuštali joj pojedine zemlje u

Evropi. Posebno, zatim, ukazuje na činioce koji su objektivno doveli do stvaranja antifašističke koalicije, bez obzira na različite sisteme i ideologije. Na kraju, o sovjetskoj vojnoj veštini pisac ističe da je ona, učeći se na greškama,

»iskovana u ognju borbi postala (je) faktor pobjede u ratu pronalaženjem svrsishodnih oblika korišćenja brojno nadmoćne i borbeno kvalitetne žive sile i stvaranjem i korišćenjem nadmoćne mase ratne tehnike, zatim korišćenjem i drugih sovjetskih prednosti i slabosti fašističkih agresora« (str. 76).

Teoretska obrada proširene uloge vojne sile i kompleksno sagledavanje njene suštine — dati su u šestom i sedmom delu knjige. Oreščanin tu polazi od Engelsovih postavki o sili uopšte i vojnoj sili posebno, ali daje nove razrade o materijalnom faktoru (ne samo tehnici i komunikacijama) a posebno šire o prostoru i vremenu i o odnosu snaga u ratovima i revolucijama, pa i takvim preobražajima kad je vojna sila bila samo potencijalno prisutna, tj. apsorbovana u političkoj sili. Ovo su i najbolje stranice knjige po jasnoći misli i logičnosti. Iz ranije publikovanih članaka na tu temu poznato je autorovo prilaženje ovim pitanjima. Ukazujemo nešto više na te interesantne misli:

»Ekonomski jači ljudski faktor ne mora u isto vreme biti i vojnički jači«, jer »porast kako političke, tako i vojne moći klasnih i nacionalnih subjektivnih snaga izrasta ne samo direktno na užoj klasnoj odnosno materijalnoj bazi... nego više ili manje posredno i na opštoj materijalnoj bazi ljudskog društva« (str. 284).

Polemishući sa mišljenjima onih koji daju odlučujuću ulogu ili jednom ili drugom faktoru vojne sile ili oružanoj snazi tj. armiji — autor znalački protivstavlja argumente iz prakse društvenih procesa. Tako, na osnovu događaja u Jugoslaviji, ističe:

»Može se desiti da neke oružane snage čak i propadnu, izgube rat, a da time ne bude uništena vojna sila naroda« (str. 329).

Nešto slabije, odnosno manje dorađeno i manje spretno je data na tu temu kritika nekih Staljinovih teza o činiocima koji deluju u ratu, kao i deo o političkim, ekonomskim i vojnim činiocima rata. To se, na primer, odnosi na takve primedbe kao što su da li je Staljin poznavao ili nije poznavao karakter revolucije kod nas; da li je uneo sve elemente o stalno dejstvujućim faktorima u ratu, govoreći o tome u jednoj naredbi. (Ovde je polemika u stvari više usmerena na one u SSSR — koji su od toga napravili teoriju.)

No, Oreščanin je sasvim u pravu kad i na ovom mestu, a i u drugim poglavljima knjige, analizira slabosti sovjetske vojne veštine u početnom periodu drugog svetskog rata, kad govori o propustima i greškama državne politike koju je vodio Staljin u pripremi zemlje, kad opovrgava pogrešne ocene o našoj revoluciji, Staljinovo nesagledavanje uloge unutrašnjih snaga jedne zemlje u nacionalnim i revolucionarnim preobražajima, a pridavanje »odlučujuće« uloge oružanoj intervenciji Sovjetske armije izvana, itd.

Kad raspravlja o »političkim, ekonomskim i vojnim faktorima« Oreščanin ubedljivo kritikuje gledanja onih koji te činioce mehanički podvaljuju ili ih jednostrano tretiraju, a ne sagledavaju njihov dijalektički odnos uzajamnog prožimanja.

Možda je pisac, zaokupljen kritikom navedenih gledanja, ostao i sam nedovoljno jasan te se ne zna da li su po njegovom mišljenju ta tri faktora dovoljna ili ne za objašnjavanje pojma rata kao društvene pojave. Sem toga, u ovim delovima knjige, kad je reč o međusobnom odnosu i ulozi tih faktora, ne vidi se jasno dominantna uloga političkog i ekonomskog faktora prema vojnom — kako se to inače pravilno postavlja u ostalim delovima knjige.

Po mome mišljenju, ako se politički, ekonomski i vojni faktori rata razmatraju u najproširenijem smislu i povezano, međusobno i sa drugim elementima, onda je moguće objasniti ratove i revolucije. Jer, politika — politički faktor — ako se »prošireno« tretira, može da bude koncentrisani izraz za oblast nadgradnje, a posebno za subjektivne snage, za ulogu »organizovane svesti« u pokretu, u društvu i državi. Slično je i za ekonomski faktor, gde se tretira tehnika, materijalna baza u celini, prirodni uslovi, a posebno uloga ljudi u tome. A vojni faktor — onako kako ga i sam Oreščanin tretira — je kompleksan i vezan sa ostalima. Faktori prostor i vreme mogu se uključiti i u razmatranja ova tri dominantna »koncentrisana« činioća. Upravo, oni se moraju konkretno tretirati, to jest u konkretnom prostoru i vremenu; a u odnosu na borbu — to će specifičnije biti dato u sklopu vojnog faktora itd. Prema tome, svestrana obrada i ova tri činioća može biti dovoljna za objašnjavanje osnovnih karakteristika rata kao društvene pojave.

U marksističkoj teoriji i praksi je sasvim određeno postavljena uloga, pre svega, politike i ekonomike, a vojna sila je tretirana kao njihov instrument. Polazeći od toga, u odnosu na razne političke i ekonomske činioce unutar vojne sile — pisac je u zaključku izrazio bitna obeležja njihovog međusobnog prožimanja i promenljivosti.

Mislim da je više aktuelno to što neki preusko i mehanički tretiraju ove faktore, a drugi (na primer, neki na Zapadu) u njima ravnopravne faktore vojne sile i rata ubrajaju i takve kao što je »psihološki faktor«, tehnički faktor, dok su neki (na primer, u SSSR) precenjivali ulogu vodećeg foruma, »kulta ličnosti«, tj. najuže shvaćenog subjektivnog činioća, i tako dalje. U tom pogledu je izgleda mi važnije usmeriti našu pažnju i kritike.

Oreščanin, inače, daje krupan doprinos razjašnjavanju suštine najšire shvaćene vojne sile, razmatranjima o odnosu pojedinih elemenata u njoj i o pogrešnosti teorija koje apsolutiziraju odlučujuću ulogu pojedinog faktora. Njegovi zaključci na kraju pojedinog analitičkog dela imaju snagu naučnih istina i ubedljivosti, pa čak i kad u prethodnom tekstu ima nedorečenosti i nepreciznosti. A tih manjkavosti ima. Tako, čitalac se oseti pobuđenim da reaguje, na primer, na tvrdnju autora o ograničenosti subjektivnih činilaca tzv. »apsolutno nepremostivim okvirima« ekonomike — da bi se ubrzo zatim oduševio njegovim uspešnim tretiranjem bilo zaostajanja subjektivnih snaga iza proizvodnih, bilo njihove odlučujuće uloge u razvitku društva. Zapravo, dosledno marksističkom učenju,

Oreščanin sagledava, ne u viziji nego u stvarnosti, takve pojave gde su subjektivne snage — »organizovana svest«, politički pokret — usmerile društvene tokove nadvladavajući čak i ekonomske okvire i stihiju. Na primerima uloge boljševičke partije i Lenjina u oktobarskoj revoluciji i KPJ i Tita u našoj revoluciji Oreščanin ukazuje na osobene pojave kad subjektivne snage po svesti i aktivnosti

»daleko prevazilaze materijalne uslove same Jugoslavije i kreću se i deluju na gornjoj ivici istorijskih mogućnosti i potreba čitavog savremenog čovečanstva« (st. 363. i 364).

Time samo potvrđuje ono što su Marks i Engels pisali:

»Ekonomske stanje je osnovica, ali na tok istorijskih borbi vrše svoj uticaj i u mnogim slučajevima pretežno određuju njihov oblik razni momenti nadgradnje — politički oblici klasne borbe i njeni rezultati«.¹

Ovakvo, pravilno, rasvetljavanje uloge pojedinih činilaca u društvenom razvoju, u ratu i u odnosu na vojnu silu je bitno u knjizi Oreščanina i ostavlja iza sebe kao epizodne i nebitne one delove gde ima slabije datih mesta.

VAŽNIJA OPŠTA I VOJNA ISKUSTVA NAŠE REVOLUCIJE

Najzamašniji i najanalitičniji deo cele knjige Oreščanina jeste obrada jugoslovenske socijalističke revolucije. U ovom delu autor zapravo i razrađuje i potvrđuje one postavke o proširenoj suštini vojne sile i odnosa snaga, o ulozi subjektivnih snaga i politike i ekonomike u ratu, o ulozi jugoslovenskog prostora, vremena i ratne veštine u narodno-oslobodilačkom ratu i revoluciji. Tu ima vanredno uspešnih analiza, saveznog udubljenja u naše iskustvo i stvaralačkog nemira da se učini što više u kompleksnom osvetljavanju pojava i činjenica.

Posle kraćeg osvrtu na opšte uslove za našu revoluciju, pisac analizira našu strategijsku nadmoć u živoj sili i njene potencijalne i stvarne izražaje. Tu se zapravo i najreljefnije daje stvarna uloga »nenaoružane žive sile« u neposrednoj vojnoj funkciji kao subjekta i objekta u borbi. Evo kako to pisac obrađuje — pošto je prethodno opisao ulogu »naoružanog naroda« u armiji:

»Prikupljanje podataka o neprijatelju... — koje je vršilo naše nenaoružano stanovništvo — i neposredno dostavljanje ovakvih podataka našim vojnim jedinicama i komandama — predstavljaju u suštini *funkciju vojno-obaveštajne odnosno vojnoizviđačke službe*... Ishrana naših vojnih jedinica i boraca neposredno od stanovništva, pružanje smeštaja i konaka našim oružanim formacijama, dobivanje na terenu predmeta odeće i obuće, pranje rublja, kao i razno slično neposredno korišćenje mesnih sredstava — sve to u suštini predstavlja *funkciju vojnointendantske službe*. Rušenje i zaprečavanje komunikacija kojima se služio neprijatelj, a koje je moglo vršiti i vršilo naše nenaoružano stanovništvo opremljeno najobičnijim poljskim i drugim sličnim alatom, kao i izrada skloništa, bolnica, skladišta, rovova, razne vrste maskiranja i slično — sve je to u stvari vršenje *uloge vojne inžinjerije i vojnogradevinske službe*. Neposredni smeštaj ranjenika i bolesnika po seoskim i drugim kućama, nega i briga o njima, evakuacija ranjenika neposredno iz borbe od strane nenaoružanog stanovništva — nadoknađivalo je i dopunjavalo *ulogu trupnog vojnog saniteta*... Čuvanje u tajnosti mesta boravka i pokreta naših vojnih

¹ Marks-Engels, *Izabrana dela* I, II tom, str. 47, izdanje Kulture, Beograd.

jedinica, otkrivanje raznih izdajnika i špijuna i sl. predstavljalo je službu *bezbednosti*, odnosno kontraobaveštajnu službu koju je mogao vršiti svaki naš nenaoružani pojedinac. Davanje stoke i vozila za prevoz naših jedinica i njihovih materijalnih sredstava jednako je uložio *vojne saobraćajne službe*, opravka oružja i nošenje municije na borbene položaje u uložio *vojnotehničke odnosno transportne službe*. Davanje vodiča moglo je u nedostatku vojnih karata, i pored njih, da dopuni ulogu *vojnogeografske*, odnosno *topografske službe*, davanje kurira ulogu *vojne službe veze*, evakuacija ratnog plena od strane nenaoružanog stanovništva predstavljalo je vršenje uloge *vojnotrofejne službe*. Učešće nenaoružanog stanovništva u zajednici sa vojnim jedinicama ili samostalno u tzv. demonstrativnim (fiktivnim, fingiranim) napadima vezivalo je i dezorganizovalo neprijateljske snage, dovodeći ih u zabludu o jačini napadača i otežavajući razlikovanje stvarnih od lažnih napada, povećavajući na taj način naše mogućnosti za iznenađenje...

Sve ove i slične po svojim rezultatima direktne vojne funkcije nenaoružanog stanovništva predstavljaju u stvari neke vrste »proširenih funkcija« koje ogromno proširuju, dopunjuju i pojačavaju moć i mogućnost samih oružanih snaga». (Str. 103—105).

Također su vrlo uspešno obrađeni oni delovi u kojima se daju vojne konsekvence političke akcije subjektivnih snaga, kao što su politika bratstva i jedinstva, tj. rešenje nacionalnog pitanja, uloga radničke klase i socijalistički sadržaji borbe i dr. S posebnom pažnjom autor razrađuje, na primer, značaj borbe za ravnopravnost žena, omladine, za pravilne odnose među ljudima i poštovanje ličnosti čoveka i uticaj svega toga na veće aktiviranje i pridobijanje masa u našoj revoluciji. Sem toga, on analitički tretira odnos kvantiteta i kvaliteta naše žive sile, materijalnog faktora, naše teritorije i vremena i kod nas i kod neprijatelja. Na osnovu toga se pokazuje kako treba i elastično i svestrano ceniti, na primer, i odnos našeg borbenog morala prema borbenoj vrednosti raznih neprijateljskih grupacija, kako treba ceniti i one momente kad je kod nas i frontalna borba morala da se primeni zbog politički opravdanih razloga zaštitite stanovništva; kako su i fizička svojstva terena igrala različitu ulogu zavisno od opšteg stanja i prilika.

Možda je najbolje da ukažemo na neka mesta iz knjige, gde autor donekle na nov način izvlači zaključke iz nekih naših iskustava:

»Prednost u borbenom moralu javljala se kao elemenat prevage nad protivnikom tada kad je zaista u konkretnoj borbi u našu korist izrazito postojala bitna razlika u borbenom moralu između nas i neprijatelja, što je bio čest slučaj, ali što nije važno za dobar broj borbenih sukoba« (str. 152).

Ili:

»Aktivni odnos stanovništva prema ratu odnosno revoluciji iz osnova je izmenio strategijsku ulogu prostora i »objektivni« i »neutralni« prostor pretvarao u saveznike one strane koja je uživala podršku naroda« (str. 159). Dalje: »Neprijatelj je, dakle, robovao teritoriji i morao se žrtvovati za nju. Mi smo, naprotiv, po pravilu bili »slobodni i od naše sopstvene slobodne teritorije« (str. 170).

Ili dalje:

»Čak s obzirom na svoju vezanost za garnizone i uopšte za razne stacionirane objekte i za potrebu da ih pozicionijski brani — a s obzirom na našu nevezanost u odnosu na teritoriju i objekte i uopšte s obzirom na našu veću slobodu pokreta i manevra — više je i češće neprijatelj bio u okruženju nego što smo to bili mi« (str. 171).

Posebno u odnosu na faktor vreme i karakter ofanzive i defanzive:

»Ako bi se sumirala sva neprijateljska i sva naša po svome karakteru ofanzivna dejstva u toku četvorogodišnje borbe (uključujući tu i poznatih tzv. sedam neprijateljskih ofanziva), onda bi se sva neprijateljska ofanzivna dejstva mogla sažeti u vremenski period po svoj prilici ne veći od nekoliko meseci. Čitavo ostalo vreme pripada nama...« (str. 189—190).

Na iskustvima narodnooslobodilačke borbe autor razrađuje tzv. fenomen neizbežnih slabosti agresora što posle i teoretski uopštava. Isto tako, on detaljno sagledava opšti odnos snaga na našem ratištu, naše i neprijateljeve slabosti i prednosti kao i uticaj nekih političkih i vojnih grešaka na uspeh borbe u pojedinim krajevima.

Iz opravdane težnje da ne upadne u jednostranost onih kod nas koji su dramatisovali ili potcenili slične greške u pojedinim krajevima, Oreščanin im možda ipak pridaje i manji značaj nego što su u stvari imale. Tu dolaze greške tzv. levog skretanja, kao i objektivni i subjektivni razlozi zaostajanja ustanka u pojedinim krajevima. Zapravo, i cela studija naših iskustava bila bi kompleksnija da je pisac, pored pozitivnih, razradio i negativna iskustva iz našeg rata sticana u prebrođavanju raznih kriza i teškoća.

U vezi s tim pisac je nešto manje jasan kad raspravlja o nacionalnoj svesti naših naroda, tvrdeći da su svi naši narodi imali dovoljno visok stepen svesti potreban za borbu, s jedne, i da je neravnomernost ustanka nastala zbog različno usmerene svesti i divergentnih stremljenja, s druge strane. Pisac hoće, s pravom, da ukaže na činjenicu da su se svi naši narodi angažovali u borbi onda kad su stvoreni uslovi za to i da ni jednom narodu ne može da se iskaže neka prednost nad drugim.

Radi toga, međutim, nije bilo neophodno govoriti toliko opširno o nekom »akumuliranom« stepenu već gotove nacionalne svesti dovoljne za borbu, tim pre što je ona tek onda vrednost kad se ispolji u praksi, to jest kad se materijalizuje. A u praksi se vidi da u početku našeg rata nije bilo jedinstvene nacionalne svesti ni kod svih slojeva srpskog ni kod hrvatskog ni drugih naroda,² nego da su se pojedini slojevi buržoazije, na primer, orijentisali ili na službu okupatoru ili na pasivno držanje i pak-tiranje s reakcionarnim zapadnim krugovima, a tek najnapredniji delovi na oslobodilačku borbu sa većinom seljaštva i radničke klase. Kako i sam pisac ističe, određeni politički momenti, na primer, u Hrvatskoj i Makedoniji, delovali su u početku da se deo masa teže oslobodi iluzije o nekim slobodama posle propasti stare države; dok su kasnije u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni drugi momenti delovali da se deo masa pod četničkim uticajem pasivizira ili okrene protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Sam autor ističe kako je Komunističkoj partiji bilo potrebno puno napora da se nacionalna svest pravilno usmeri i ovaploti i borbom za socijalistički sadržaj, zbog čega je to i postalo strategijsko-političko težište u borbi za sopsstvene mase.

Sve ovo napominjem i zato što se u ostalim delovima knjige, na izvesnim mestima — valjda zbog potrebnog uopštavanja — uzima nacio-

² Uz malo napora, ukoliko dođe do narednih izdanja, mogu se nejasna mesta i neke protivrečne pa i netačne konstatacije ili omaške ispraviti kao, na primer, ona o tretiranju Srba u Hrvatskoj i slične.

nalna svest kao data (gotova) vrednost za sve slojeve pojedinih naroda. To se ponajviše ispoljava kad je reč o antikolonijalnim pokretima. Ali, pošto su i svi ti procesi povezani sa socijalističkim sadržajem, potrebno je imati i određene rezerve prema pojedinim društvenim snagama (krupnijim slojevima domaće buržoazije, na primer) koje mogu (ili već čine to) da zadržavaju ostvarenje radikalnih preobražaja u zemlji ili da pogrešno usmeravaju njene nacionalne snage.

U ovim odeljcima knjige ističe se po svom značaju kritički osvrt pisca na neke nazive o našoj borbi po kojima se ona različito imenuje ili kao oslobodilački rat, narodna revolucija, narodni rat, partizanski rat, teritorijalni rat, manevarski i kombinovani rat i drugi. Pisac s pravom ističe jednostranost tih naziva i pledira da se i nazivom izrazi društvena suština borbe — a to je socijalistička revolucija. Iako on nije isključiv ni kod ovog naziva, po mom mišljenju je najkorisnije da se u našoj terminologiji ostane konačno na nazivu koji smo, zvanično i nezvanično, najviše upotrebljavali u ratu i posle njega, odnosno da se uz naziv revolucije upotrebi i narodnooslobodilačka borba, te tako i označe njena puna forma i sadržina.

Kod čisto vojnih pitanja Oreščanin unosi jasnoće i u vojnoteorijske pojmove o tzv. stratejskom težištu u našem ratu, o stratejskoj ofanzivi i defanzivi i njenom odnosu prema ofanzivnoj i defanzivnoj taktici, o čemu je i kod nas bilo različitih gledanja.

U celini — obrada naše borbe na stranicama Oreščaninove knjige je još jedan prilog bogaćenju i teorije i naših praktičnih iskustava. Pravilno polazeći od prošle prakse na teoretsko uopštavanje i vraćajući se aktuelnoj praksi savremene borbe u svetu — ovaj deo knjige zaslužuje puno priznanje.

O VOJNOJ SILI U »MIRNIM« PREOBRAŽAJIMA I U PROCESU BORBE ZA ELIMINISANJE RATA KAO SREDSTVA POLITIKE

Ove probleme Oreščanin smelo razmatra, ma kako oni izgledali i u stvarnosti bili delikatni i protivrečni. To je i najteža materija koja je od autora zahtevala puno napora i stavljala na probu mnoge njegove ranije zaključke. Tu su mogle da se ispostave i prave opasnosti da se ne sklizne u domen apstrakcije i nerazumljivih nagađanja, te da se obezvređi naučnost cele studije.

Kao misao-vodilju, koje se dosledno držao, Oreščanin je uzeo Engelsevu postavku da vojna sila i sila uopšte nije pokretač razvitka društva, da ona, prema tome, nije trajno vezana za društveni progres, da je vojna sila samo sredstvo politike koju ova može i da ne koristi, ukoliko se ciljevi mogu ostvariti mimo rata i revolucije, odnosno ukoliko se njenom upotrebom ne bi mogle postići nikakve ekonomske i druge koristi.

Kao primer gde je došlo do nacionalnog oslobođenja mirnim putem Oreščanin obrađuje oslobođenje Indije, a ukazuje i na niz drugih zemalja koje su raznim pregovorima i aranžmanima došle do nacionalne nezavisnosti od kolonijalne sile. U svim ovim procesima nacionalnog oslobođenja pisac ukazuje na latentno, potencijalno postojanje vojne sile naroda (stanovništvo i premoć u odnosu na vojsku kolonijalne sile; pose-

dovanje ekonomske moći, pa delom i mogućnosti da se, ako uredba, snabde i borbenom tehnikom; ogromno prostranstvo; uslove iz drugog svetskog rata i posle njega, opšte istorijsko buđenje naroda itd). Ova potencijalna vojna sila počivala je, u stvari, integrirana u sili političkog pokreta i aktivnosti masa u borbi za oslobođenje od kolonijalne vlasti. Pošto su subjektivne snage, na primer, u Velikoj Britaniji, na osnovu promene odnosa snaga izvele zaključke nepovoljne po sebe, došlo je do toga da se mirnim putem više ili manje radikalno oslobodi niz zemalja. Tamo gde subjektivne snage nisu pravilno odmerile sve konsekvence ovakvih istorijski neminovnih procesa dolazilo je i dolaziće do upotrebe sile i s jedne i s druge strane, kao što je slučaj s Francuskom i Alžirom.

Kad je reč o prisustvu vojne sile u odnosu na društvene, socijalističke preobražaje i smenu društvenih klasa (smenu feudalne klase i buržoazije), Oreščanin pristupa sličnoj argumentaciji. Pri tome on sagledava promene u socijalnoj strukturi (porast radničke klase, slabljenje buržoazije kao klase i situaciju tzv. dvovlašća u nekim zemljama između buržoazije i radničke klase) pa izvodi zaključke o mogućem klasnom socijalističkom preobražaju mirnim putem, uz potencijalno prisustvo vojne sile stopljene u političku organizaciju radničke klase i radnih masa.

Pošto se vojna sila može relativno osamostaliti od ekonomske, moguće je da, iako buržoazija poseduje ekonomsku moć, čvrsto organizovana radnička klasa i u njoj zastupljena vojna sila naroda savladaju buržoaziju, kako se to pokazuje u revolucijama, ili, pak, da je »mirnim« sredstvima potisnu i smene. Istina, u praksi nema sasvim čistih primera socijalističkog preobražaja mirnim putem, nego je ovaj većinom isprepleten sa borbom za nacionalno oslobođenje, ili se posle užih vojnih i sličnih prevrata kasnije ispolje radikalnije promene na opštoj platformi borbe za socijalizam.

Polazeći od onakve perspektive borbe za socijalizam u svetu o kojoj se govori u Programu SKJ, Oreščanin se upušta i u takva nešto dalja predviđanja po kojima će klasna borba i socijalistički preobražaj mirnim sredstvima preovladati u budućem razvoju nad revolucionarnim nasilnim putevima.

Možda je i u vezi s tim došlo do nepravilnog objašnjenja u odnosu na diktaturu proletarijata kojoj se kao antipod stavlja demokratija, iako je poznato da je naša vlast takođe jedan od oblika diktature proletarijata sa izraženim samoupravljanjem i učešćem radnih ljudi u vlasti, tj. sa specifičnim oblicima socijalističke demokratije. Pa i Lenjin je govorio da je diktatura proletarijata ne samo nasilna i krvava nego i mirna, ekonomska, pedagoška i administrativna borba protiv starog društva.

Što se tiče suštine promena kod socijalističkih preobražaja, iskustvo pokazuje da se subjektivne socijalističke snage moraju, i kod manje-više mirnih preobražaja, orijentisati na radikalne izmene u nosiocima ekonomskih pozicija, na izmene u vlasti, u oružanoj sili i na pun uticaj u društvu organizacija političke avangarde radničke klase. Jer, sama brojna nadmoć radničke klase i radnih masa nad buržoazijom ne rešava klasne sukobe ukoliko ove snage nisu aktivirane i organizovane u političkom pokretu za opšti i radikalni preobražaj i za učvršćenje svojih pozicija. To su ona mesta u knjizi gde Oreščanin raspravlja o socijalnoj

strukтури razvijenih zemalja na Zapadu, gde analizira pojave oportunizma socijaldemokratskih partija i njihovu krizu prikazuje kao odsustvo sposobnosti u traženju novih puteva u borbi za socijalizam.

Pri tome se nedovoljno svestrano sagledavaju sve konsekvence suštine svake revolucionarne promene koja se sastoji u obaranju s vlasti buržoazije od strane radničke klase. Ta promena mora biti ostvarena ako ne vojnom silom odnosno oružanom borbom, a ono uz takav pritisak i političku silu koja će ubrzo morati da stvori i svoju vojnu silu da bi učvrstila vlast radničke klase od pokušaja restauracije. I to će biti diktatura proletarijata više demokratska, ali opet oslonjena na političko nasilje. Kako savremeni razvoj pokazuje, ne bi se moglo reći to što tvrdi Oreščanin da su »proleterske diktature ... više odraz još uvek postojeće nedovoljne zrelosti proletarijata nego li njegove snage« (str. 248). Čim je proletarijat uspeo da svrgne buržoaziju on je morao biti zreo, bar njegove osnovne snage i avangarda su to morali biti. Njegova snaga se pre može oceniti kao nedovoljna za prevlast nad buržoazijom kad je radnička klasa brojno veća i razvijena, ali nema borbene i dobro organizovane političke snage koja bi je jedinstveno usmerila, nego u slučaju kad je radnička klasa brojno manja, ali kad uspe da sruši buržoaziju i posle toga, oslonjena na radne mase, učvršćuje i razvija svoju vlast i snagom političke i ekonomske organizacije, ali i oslonom, ukoliko treba, i na oružanu silu.

Ovde pisac donekle nejasno postavlja pitanje sile, nasilja uopšte i vojne sile za razliku od nekih svojih inače pravilnih postavki. Jer i u našem poretku samoupravljanja i socijalističke demokratije postoji politička i vojna sila u licu državne vlasti, policije, bezbednosti, sudstva i u licu armije. Naša vlast je i dalje svojevrсна diktatura proletarijata koja nastoji da se koliko je moguće manje ispoljava sa svoje nasilne strane, ali se toga ne odriče i ne razoružava se, jer mora biti spremna i na reakciju socijalizmu neprijateljskih snaga unutar i van zemlje. U izgradnji našeg društva mi ne odbacujemo, znači, instrumente vlasti, već samo više koristimo jedne nego druge, nastojimo, kako kaže Lenjin, da naša vlast bude više »organizacija rada« nego organizacija nasilja. Instrument nasilja i sile uopšte će slabiti delom i slabljenjem i odumiranjem pojedinih funkcija države. Međutim, i posle toga će ostati jedan kvantum sile, makar izražen samo kao atribut politike, »organizacije rada«, za neophodnu borbu protiv anarhije i stihije. Takva sila, čvrsto uokvirena u službi svesnog političkog subjekta, može da ostane i ostaće kao minimum, pa i posle nestanka državne organizacije, jer, kao što je poznato, jedan određen kvantum sile imaju i mogu imati i razne organizacije koje nisu država.

Iz težnje za odgovarajućim uopštavanjem glavnih tokova i bitnih pojava pisac je radničku klasu kao ljudski faktor tretirao kao jedinstvenu celinu, pa čak i radne mase u vezi s njom i izvodio zaključke o njenom uticaju — po sili objektivnog razvoja — ne ističući, bar koliko je to inače nužno, razloge nejedinstva njenih redova i njenih subjektivnih snaga. Ovo nejedinstvo bez sumnje usporava tok svetskog socijalističkog preobražaja. Sem toga, činjenica je da će se u postojećim odnosima snaga još dugo smenjivati revolucionarna nasilja i mirni putevi, često oni prvi u više slučajeva i zato što je buržoazija još jaka, zbog ovakvog nejedinstva u radničkom pokretu, a i zato što se socijalizam probija u manje razvijenim zemljama koje čine većinu čovečanstva.

Bez obzira na neke od ovih nepreciznosti, Oreščanin daje pravilne ocene i argumente o mogućnim preobražajima mirnim putem uz potencijalno postojanje vojne sile integrirane u političku silu. Naročito su ubedljivi argumenti po kojima savremeni razvoj proizvodnih snaga goni na promene u kapitalizmu; po kojima sile i rat nisu više svrsishodni za osvajanje sveta; gde je nuklearno oružje postalo opasnost za egzistenciju čitavog sveta i time postaje negacija rata; gde su proizvodne snage gotovo stvorile mogućnost da narodi žive slobodni jedni pored drugih itd.

Pisac je također na tlu realnosti kad ističe da subjektivne snage mogu i zaostajati iza ovako shvaćenog toka razvitka, pa se i poslužiti ratom. Otuda sve veća potreba za svesnom akcijom svih naprednih i slobodoljubivih snaga u svetu u borbi za mir. Ako bi kao posledica takve akcije došlo do razoružanja, Oreščanin u tome vidi vanredno krupan događaj koji još više otvara lanac relativno mirnih procesa u borbi za nacionalnu nezavisnost i socijalizam, a što doprinosi i onim procesima koji označavaju ujedinjavanje sveta. U borbi protiv eventualne agresije nužno je da se odlučno pripreme slobodoljubivi narodi, da razviju svoju strategiju i taktiku borbe za odbranu nacionalne nezavisnosti i za socijalistički preobražaj, jer je ta borba mogućna i kad postoji atomsko oružje.

U vezi s tim pisac se ponovo osvrće na načine i mogućnosti da jedna, makar i mala, zemlja uspešno organizuje i vodi borbu i u atomskim uslovima — organizujući čitav narod za oslobodilački rat protiv agresora. Tu, u stvari, pisac razrađuje doktrinu opštenarodnog odbrambenog rata, gledajući je šire kao ratnu veštinu, kao strategiju i taktiku onih slobodoljubivih naroda koji bi se našli u situaciji da se brane od agresora.

Na kraju Oreščanin se detaljnije zadržao na nekim pitanjima vojne veštine, kao što su njena podela, odnos političke i vojne strategije, procena situacije, taktičke norme, ofanziva i defanziva, savremenost vojne veštine i druga — dajući šira razjašnjenja ovih pitanja i kritiku nekih gledanja u vezi s njima.

Gledajući sve to kao oružje u rukama naprednih snaga u borbi za mir, nezavisnost i socijalizam, pisac na kraju ove vojne rasprave pledira za razoružanje kao najbolji put da se društvo odrekne vojne sile i da se usmeri samo na ekonomske i političke puteve svog daljeg razvoja. »Time će — kako kaže Oreščanin — ljudsko društvo — po prvi put u svojoj istoriji — zakoračiti u mirnu i zaista ljudsku epohu svog razvitka« (str. 523).

To su, uglavnom, osnovna i bitna pitanja u knjizi Oreščanina. Ako bismo hteli da u rezimeu istaknemo njene vrednosti, onda bi se u najkraćem moralo ponoviti mnogo onog što je već izneto.

Knjiga Oreščanina je osvetlila, u kompleksnoj vezi i dijalektičkom odnosu pojava, mnoge značajne izraze suštine i pojma vojne sile upotrebljavane u ratovima, revolucijama i u tzv. mirnim preobražajima; ona je pokazala i domete njenog uticaja, snagu vojne sile kao instrumenta politike, a i efemernost njenog postojanja. Posebno su uspešno i analitički razrađena iskustva naše oslobodilačke borbe i revolucije. Ta razrada

najbolje izražava punu vrednost koju je knjiga dala u rasvetljavanju stvarnih društvenih pojava i procesa. U osvetljavanju tih životnih istina i iskustava i leži prava *vrednost* ove studije.

Orešćanin je dao velik doprinos teoriji vojne veštine i time što je kritičkom analizom prakse i teorijskim uopštavanjem uneo *nove* činjenice u dosadašnja opšta i vojna saznanja. Takva razrada o proširenom sadržaju i ulozi vojne sile i njenih elemenata nije tako kompleksno data do sada u vojnoj publicistici, jer se većina pisaca posle Klauzevica »vojnostručno« orijentisala na obradu međudržavnih ratova i ulogu u njima regularnih armija. A vojni pisci u socijalističkim zemljama nisu takođe šire tretirali povezano vojne i političke aspekte borbi i pokreta, možda i zbog toga što se smatralo da su o tome dovoljno rekli klasici marksizma-lenjinizma.

Čisto metodski — sa Orešćaninovom knjigom dobija se novo u tome što se politička, ekonomska i vojna strana raznih društvenih pojava tretiraju povezano i tako se prekida s praksom jednostrane vojne ili jednostrane političko-ekonomske obrade. Sem toga, u knjizi ima novog i u kritičkim osvrtima na neke uobičajene postavke iz oblasti vojne veštine, u odnosu na ulogu faktora vojna sila, na neka iskustva iz našeg rata itd. U tome je zaista značajan doprinos i novo prema našim dosadašnjim saznanjima.

Korisnost, kao praktičan doprinos ove teorijske studije, proizlazi iz činjenice da će jasniji pogledi i saznanje, te pravilno osvetljene neke pojave u društvu, pa čak i one koje se začinju kao embrion novog — omogućiti ljudima da brže i pravilnije usklađuju praktičan rad kako na izgradnji svoje odbrambene snage tako i svojih političkih i drugih aktivnosti sa savremenim razvitkom.

Nedostataka u knjizi ima i oni mogu poslužiti za različita mišljenja i kritike. Međutim, po mom mišljenju, ti se nedostaci najviše sastoje u nepreciznim formulacijama i nedovoljno prečišćenom tekstu, dok se mestimično radi i o ne sasvim tačnim tvrdnjama. O ponavljanju, razvučenosti i nekim slabostima u sistematici pisac je u predgovoru već sam govorio. To zaista otežava praćenje knjige i zatamljuje onu snagu prođuhovljenih analiza i ocena kojima je ona tako bogata.

Međutim, svi ti nedostaci ne utiču bitno na opšti i pozitivan sud koji bih sazeo u ovoj rečenici: knjiga Orešćanina je vrlo značajno delo naše vojne publicistike koje će zauzeti zapaženo mesto i u vojnoj literaturi van naše zemlje.

